

ZATERDAG 19 JUNI

Het geluid van iets wat over de straat sleept dringt door in ons huis. Een autodeur slaat dicht. Er is iets gaande. Ik loop naar de erker, vanwaar ik zicht heb op de huizen aan de overkant van de straat. De angst slaat me om het hart. De familie Meijer, die ik al heel lang niet buiten gezien heb, laadt koffers en wat losse spullen in een auto. Ze kijken steeds om zich heen. De laatste koffer wordt in de auto gezet, waarna de chauffeur vertrekt. Meneer en mevrouw Meijer lopen achter de auto aan, die even later uit het zicht verdwenen is. Ze hebben dikke kleding aan, en een jas die bijna niet dicht kan. En dat in deze hitte. Terwijl ze de straat uitlopen, kijken ze verschillende keren achterom.

Ik doe even mijn ogen dicht en zucht. Hopelijk zijn zij op tijd weg en wacht hun een beter lot dan de familie Peereboom. Ik zie ze nog lopen een paar weken geleden, hier door de Van Breestraat. Opgejaagd door de Duitsers. Vader, moeder en dochter. Zoon Simon en zijn vrouw Roosje hoefden niet mee. Omdat zij voor de Duitsers werkten, hadden ze een Sperre gekregen, een vrijstelling van deportatie. Hoelang zou dat gelden?

‘Mama? Mam?’ Koen trekt aan mijn arm. Ik probeer mijn onrust te verbergen en kijk hem aan. ‘Mama, wat is er buiten? Ik hoorde net een auto.’

Ik aai hem over zijn blonde haar. ‘Ik weet het niet, lieverd. Kom, we gaan eens kijken of er nog een stuk zoethout in de pot zit, goed?’

‘Goed!’ grijnst hij.

Als ik de glazen pot pak, wordt er op de deur gebonsd. ‘Koen, Koen! Kom je buiten spelen?’ Het hoge stemmetje van onderbuurjongen Jaap klinkt door de deur.

Koens ogen gaan glimmen. ‘Ik kom eraan!’

Ik stop snel twee stukjes zoethout in zijn hand en help hem de deur uit. ‘In onze straat blijven, Koen!’ roep ik hem nog achterna. Ze stommelen de trap al af en rennen naar buiten. Een vragend geluid maakt dat ik omkijk naar Prins. Met zijn crèmekleurige krullen en smekende ogen is het een schat om naar te kijken. Maar als ik denk aan het begin van zijn tijd hier, weet ik dat uiterlijk en innerlijk erg kunnen verschillen. Al die aangevreten schoenen en stoelpoten maakten mij ontzettend gefrustreerd. Toch heb ik onze poedel in mijn hart gesloten. Hij hoort helemaal bij ons gezin. Vooral bij Koen. Het zijn dikke maatjes.

‘Jaja, jij wilt ook wat hè?’ Ik pak wat korsten brood, vul zijn bak en zet die voor zijn mand.

Ik orden mijn gedachten. Vanmiddag zou ik wat verstelwerk oppakken. De broeken van Koen lijken ineens allemaal gaten te hebben. Dan liep hij langs een prikstruik, dan gleeed hij uit op straat en dan bleef hij haken achter een spijker. Die dingen gebeuren altijd als hij met Jaap speelt. Ik glimlach. Samen zijn het wildebrassen, maar Koen alleen gedraagt zich meestal rustig en doordacht. Wat is hij een zegen voor Thomas en mij, bedenk ik. We waren na vijf jaar huwelijk bang dat we de kinderzegen moesten missen. Ik weet nog hoe het voelde, die verandering. Wat was ik blij met de vreselijke misselijkheid die mij leek te overvallen. Alles wat ik at, kwam er gedurende een aantal weken net zo hard weer uit. Het was verschrikkelijk, en toch prachtig. Wat waren we blij met onze Koen!

Terwijl ik de derde broek van Koen onderhanden neem, bonst

hij alweer op de deur. Prins rent kwispelend voor mij uit en springt al met zijn poten tegen de deur.

‘Mam, maham!’

Als ik opendoe, komt er een waterval van belevenissen over me heen. ‘Mam, er was een jongen die supergoed kan bikkelen! Ik heb het ook gedaan. Hij zei dat ik het ook goed kan, mam! Kijk, ik zal het laten zien.’

Koen pakt wat bikkels en legt ze op zijn hand. Geconcentreerd kijkt hij naar de steentjes. Prins kijkt geïnteresseerd mee. Dan gooit hij ze in de lucht en probeert ze met de rug van zijn hand op te vangen. Er blijft er één liggen, de andere vallen op de grond.

‘Goed zo, Koen!’ prijs ik.

Maar Koen schudt zijn hoofd. ‘Ze moeten allemáál op mijn hand komen.’

Ik grinnik. ‘Oefening baart kunst, vent.’

Prins snuffelt aan de steentjes die op de grond liggen. Koen duwt hem aan de kant en net als hij het weer wil proberen, gaat de deur open. Thomas staat in de hal, met hangende schouders.

‘Hé, je bent er weer. Ik wilde net thee gaan zetten.’

Thomas kijkt me alleen maar aan. Ik weet dat er iets is, maar wat precies?

Ik voel Koens handje in de mijne klemmen. ‘Thomas, kom lekker zitten, dan kletsen we zo even bij’, zeg ik, terwijl ik met mijn ogen naar Koen sein.

Thomas sloft naar het raam. Prins schuurt met zijn kopje tegen zijn been, maar Thomas geeft geen reactie. Ik weet niet goed wat ik moet zeggen. We hadden toch afgesproken dat Koen zo min mogelijk van de oorlog mee moest krijgen? Ik trek Koen aan zijn handje mee de keuken in en pak het koekblik. Als ik het opendoe, glimmen zijn ogen en pakt hij snel een haverkoekje uit de trommel. Ik knipoog. ‘Ga jij hier nog even

oefenen met bikkelen? Ik kom zo kijken of het je lukt om meer bikkels op te vangen.’

Hij knikt en ik loop snel terug naar de woonkamer. Prins ligt weer in zijn mand. Zijn kopje hangt op de rand en met verdrietige ogen kijkt hij naar mijn man. Thomas is naar ons balkon gelopen en staat met zijn rug naar mij toe terwijl hij naar beneden staart. Zijn asblonde haar hangt verwaaid over de kraag van zijn geruite blouse. Hij hoort mij aankomen en draait zich om. Als hij mij aankijkt, zie ik zijn rode ogen, die nog glinsteren van de tranen. Gevoelige Thomas. Zonder een woord omhelzen we elkaar. Ik zou wel uren willen blijven staan in deze veilige, warme ronding van zijn armen. ‘Het was zo vreselijk, Lily ...’ Hij hapert en legt zijn hoofd op mijn schouder.

Net als ik denk dat hij niets meer zal zeggen, praat hij met schorre stem verder. ‘Een van onze beste violisten, Esther, is Joods. Daar waren de Duitsers nog niet achter, omdat ze valse papieren had. Maar vandaag was ons Duitse publiek erachter gekomen. Weet je hoe gemeen ze zijn! Die officier bleef maar klappen. Veel langer dan normaal. Toen stond hij op en bedankte ons voor de mooie muziek, waarna hij glimlachend naar Esther toeliep en haar vriendelijk verzocht mee te gaan, omdat ze hier niet meer hoorde. Toen ik samen met een collega protesteerde, werd hij des duivels! “Sie ist eine Jude!” tufte hij ineens en sleepte haar mee. We konden niets doen. De Duitsers waren met vijftig man. Ik ...’ Even hapert zijn stem. ‘We zijn te bang geworden na de Februaristaking. We moeten toch meer kunnen doen?’

Ik voel zijn drang om in opstand te komen, maar de vreselijke afloop van de staking heeft gezorgd voor angst in ons aller hart. Na een kus laat ik hem los. Als vanzelf loop ik naar binnen, laat de deur open en pak mijn altviool in de hoek van de kamer. Ik ga op de donkergroen beklede stoel zitten en sluit

mijn ogen. Na even denken weet ik wat ik moet spelen en komt de muziek vanzelf. Mijn vingers weten precies hoe ze de snaren moeten bespelen. Op de uitademing van de strijkstok klinken de tonen prachtig zuiver. De muziek komt, eerst boos, dan verwilderd en ten slotte verdrietig. Als ik de laatste toon wegstrijk voel ik dat mijn wangen nat zijn. Thomas zit met zijn ogen dicht op de brede vensterbank. Ik druk een kus op zijn voorhoofd en laat hem verder alleen met zijn gedachten. Ik loop naar de keuken om te koken.

Thomas moet vanavond weer optreden in het Concertgebouw, dus we eten op tijd. Terwijl ik de andijviestamppot op tafel zet, pakt Thomas vast zijn spullen.

‘Kom Koen, we gaan eten’, roep ik.

Tijdens de maaltijd wordt er niet veel gezegd. Ik ben allang blij dat wij nog voldoende kunnen eten. Doordat bijna alles op de bon is, is het een hele toer om iedere dag wat warmes op tafel te zetten. Maar wij kunnen, door onze goede verdiensten als violisten, vaak wat bijkopen. Af en toe is er vlees, een echte traktatie, en heel soms bemachtig ik wat fruit. Thomas zit met zijn gedachten duidelijk ergens anders en Koen voelt haarfijn aan dat het beter is te zwijgen. Hij heeft het karakter van Thomas, denk ik bij mezelf. Hij is rustig en heeft veel voelsprietten, die heel veel oppikken. Te veel. Soms wens ik dat hij wat onbezorgder is. Ondanks onze afspraak krijgt Koen veel mee van de oorlog. Misschien is het ook naïef van ons geweest. Hoe kan een kind van zeven jaar nu niets merken van stampende Duitsers, knokploegen en de haat tegen de Joden in onze stad. In ons land. In heel Europa.

De haperende stem van Thomas bij het dankgebed is als een verdrietige en boze deken over ons gezin. Zijn laatste woorden blijven in mijn hoofd haken. ‘Heere God, alstublieft, waak

over Uw volk. Wij kunnen het niet. Vergeef het ons. Om Jezus' wil, Amen.'

Koen herhaalt dit in zijn kinderlijkheid bij zijn avondgebed: 'Heere Jezus, wilt U de oorlog stoppen? Dan is iedereen weer blij. U kunt dat toch?'

Mijn moederhart huilt, tegelijk begrijp ik het. Hoe vaak vraag ik mij af waar God nu is? Na een extra dikke kus trek ik de deur van zijn slaapkamer dicht. Beneden zet ik de ramen open, zodat de koele avondlucht naar binnen kan stromen. Als ik aan het rommelen ben tussen de muziekstukken om wat uit te zoeken voor mijn volgende concert, wordt er op de deur geklopt. Karlijn staat voor de deur. Haar lippen knalrood gestift en haar ogen prachtig, maar zwaar opgemaakt. Haar lange, dunne jas laat haar welvende lichaam goed uitkomen. Onder de jas zijn haar smalle enkels te zien en haar voeten zijn gestoken in hakschoenen. 'Lily, ik kom even bij je langs. Het is te lang geleden.' Met een pruillip stapt ze binnen.

Prins blaft kort en hard. Ze loopt naar hem toe en kriebelt hem over zijn kop. Tevreden sluit hij zijn ogen. Wrijvend in haar handen kijkt Karlijn keurend de kamer rond. 'Is Thomas er niet?' vraagt ze.

'Hij geeft een concert vanavond. Voor de avondklok is hij als het goed is weer thuis.'

Ze knikt en humt wat.

Er is iets. Dat weet ik zeker. Haar gezicht staat strak en ze blijft in haar handen wrijven. 'Is er iets?'

Als door een wesp gestoken draait ze zich om. 'Nee, nee, waarom vraag je dat?'

Ik glimlach. 'Daar ken ik je te lang voor, dame', probeer ik speels.

Ze knippert met haar ogen. 'Nee hoor, er is niets. Ik vond het gewoon leuk je weer eens op te zoeken.'